

UOT:796.

YANIQLAR VƏ DONMALAR ZAMANI MÜALİCƏ BƏDƏN TƏRBİYƏSİ

*Həsənov Etibar Firuddin oğlu, Əlizadə Ülvi Hüseyn oğlu
Gəncə Dövlət Universiteti*

Xülasə: Yanıq xəstəliyində orqanizmin fəaliyyəti çox məhdudlaşır, xəstə uzun müddətdə fəal hərəkətdən qalır. Bu şəraitdə müalicə bədən tərbiyəsinin aparılması çox böyük müalicəvi xüsusiyyət kəsb edir. Müalicə bədən tərbiyəsilə müntəzəm məşğul olan xəstələrdə həm sistemlərin fizioloji fəaliyyətinin bərpası, həm də orqanizmin fiziki yükə readaptasiyası, onun müqavimət qüvvəsi, ümumi və xüsusi fəaliyyətinin tez bərpa olmasına zəmin yaranır.

Donmalarda sinir, ürək – damar və başqa sistemlərin kəskin pozğunluqlarının nəzərə alaraq, müalicə bədən tərbiyəsinin həmin üzv və sistemlərin xəstəliklərində aparılan müalicə bədən tərbiyəsi formasında aparılması daha çox müsbət nəticə verir.

Açar sözlər: yanıq xəstəliyi, yanıq dərəcələri, müalicə bədən tərbiyəsi, donmalar zamanı müalicə

Ключевые слова: ожоговая болезнь, степени ожогов, лечение физкультурой, лечение обморожений

Key words: burn disease, degrees of burns, physical therapy, frostbite treatment

Yanıqlar-yüksək hərarət, elektrik cərəyanı, kimyəvi maddələr və radiasiyanın təsirindən toxumaların tamlığının pozulması kimi yaranan patoloji prosesə deyilir. Yanıqlar ağırlığına görə 4 dərəcəyə bölünürlər.

I dərəcəli yanıqla yanmış nahiyənin rəngi qızarır, ağır olur

II dərəcəli yanıqla qızartı və ağrı ilə yanaşı sulu qabarıqlar əmələ gəlir

III dərəcəli yanıqda sulu qabarıqlar partlayır, açıq yara əmələ gəlir

IV dərəcəli yanıqda həmin yerdə bütün toxumalar ölür və hətta “kömürləşmə” olur.

Kliniki müşahidələr göstərir ki, çox zaman yanığın bir neçə dərəcəsi birdən baş verir. Orqanizmin bütün səthinin 5% yuxarı yanığı zamanı xəstənin müalicəsi mütləq klinikada aparılmalıdır.

Yanığın sağlması və nəticəsi onun nahiyəsindən və dərəcəsindən asılıdır. Məsələn, boyunda və böyük oynaqaların ətrafında baş verən yanıqlar çox zaman birləşdirici toxumanın inkişafı ilə qurtarır ki, bu da oynaqalarda hərəkətin kəskin məhdudlaşdırılmasına (kontraktura) səbəb olur.

III – IV dərəcəli yanıqlarda toxumaların parçalanma məhsulu orqanizmə zəhərləyici təsir göstərə bilər. Nəticədə mərkəzi sinir, ürək – damar, tənəffüs, ifrazat, endokrin və başa sistemlərin fəaliyyəti pozulur ki, bütün bu simptomların cəmi yanığı xəstəliyi kimi üzə çıxır.

Yanıq xəstəliyi 4 əsas dövrdə keçir:

1. Yanıq şoku
2. Kəskin yanıq toksemiyanı
3. Septikotoksiya
4. Rekonvalesensiya (sağalma)

Yanıq şoku geniş sahədə yanğı törədən amilin təsirindən yaranan kəskin ağrının nəticəsində baş verir. Belə yanıqların 20% - ölümlə qurtarır. Yanıq zamanı xəstəliyin ilk dövründə ürək – damar və böyrəklərin funksiyası kəskin pozulur, bəzən sidinin ifrazı tam kəsilir (anuriya). Kəskin yanıq toksemiyanı (zəhərlənməsi) geniş sahədə yanığın 3 – 4 –cü günü müşahidə olunur. Bu, yanıq sahəsində toxumaların parçalanma məhsullarının və orada çoxalan mikrobların toksinlərinin qana keçib bütün orqanizmi zəhərlənməsindən irəli gəlir. Xəstənin vəziyyəti çox ağırlaşır, yuxusu pozulur, hərarəti artır, psixi pozğunluq yaranır. Əgər

yanığın müalicəsi gecikdirilərsə, həmin sahə irinləyir, yanıq septikotoksemiyası inkişaf edir. Xəstənin vəziyyəti kəskin ağırlaşır, hərarəti $40 - 41^{\circ}$ –yə qalxır, bütün sistemlərin fəaliyyəti pozulur, pnevmoniya, mədə yarası kimi ağırlaşmalar olur.

Xəstə gündə 30 – 40 q. Zülal itirdiyindən çox arıqlayır, əzələləri çox atrofilləşir. Belə xəstənin müalicəsi uzun çəkir və bəzən ölümlə nəticələnir. Belə yanıqlatın müalicəsində dermatom autoplastikadan (yəni xəstənin özünün başqa nahiyələrindən götürülən dərinin yanıq nahiyələrinə köçürülməsi) istifadə olunur. Eyni zamanda kompleks müalicə aparılır (dərmanlar, xüsusi qida, müxtəlif zülali məhsullar və s.)

Yanıq xəstəliyində orqanizmin fəaliyyəti çox məhdudlaşır, xəstə uzun müddətdə fəal hərəkətdən qalır. Bu şəraitdə müalicə bədən tərbiyəsinin aparılması çox böyük müalicəvi xüsusiyyət kəsb edir. Müalicə bədən tərbiyəsilə müntəzəm məşğul olan xəstələrdə həm sistemlərin fizioloji fəaliyyətinin bərpası, həm də orqanizmin fiziki yükə readaptasiyası, onun müqavimət qüvvəsi, ümumi və xüsusi fəaliyyətinin tez bərpa olmasına zəmin yaranır.

Fiziki hərəkətlərin baş beyin qabığında oyanma və ləngimə proseslərinə göstərdiyi reflektor təsir bu proseslərin fizioloji çərçivə daxilində nizamlanmasına, beyin qabığı ilə daxili üzvlər arasında normal əlaqənin bərpasına, maddələr mübadiləsinin normal səviyyədə getməsinə və beləliklə xəstəliyin bərpa dövrünün qısalmasına səbəb olur.

Xəstənin hərəkət rejimindən asılı olaraq müalicə bədən tərbiyəsi müxtəlif formalarda aparıla bilər:

1. Səhər gigiyenik gimnastikası
2. Müalicə gimnastikası
3. Sərbəst məşğələ və s.

Bütün bu formalarda mexano və əməm terapiyasından, masajdan, mütəhərrik oyunlardan istifadə etmək olar.

Müalicə bədən tərbiyəsinə xəstə şok halından çıxdıqdan sonra başlamaq lazımdır. Yanıq xəstəliyinin II və III dövründə aparılan müalicə bədən tərbiyəsinin məqsədi:

1. Mərkəzi sinir sisteminin fəaliyyətini normaya qaytarmaq
2. Daxili üzvlərdə ağırlaşmaların qarşısını almaq
3. Kardioserpirator sistemin normal fəaliyyətini bərpa etmək
4. Toxumaların trofikasını nizamlamaq.
5. Oynaqların hərəkətliyini saxlamaq

Hipostatik pnevmoniyanın profilaktikası kimi tənəffüs hərəkətlərinə geniş yer verilir. Xəstənin tam zəiflədiyi dövrdə müalicə bədən tərbiyəsinə ehtiyatla aparmaq lazımdır. Hərəkətlərin $36 - 38^{\circ}$ suda aparılması atrofilləşmiş əzələlərin işini asanlaşdırır.

Donmalar zamanı müalicə bədən tərbiyəsi

Aşağı temperaturun təsirindən yerli və ümumi donma baş verir. Məlumdur ki, insan orqanizminin hərarəti nisbi sabitdir ($36 - 37^{\circ}$) Bu hərarət soyuğun təsirindən aşağı düşə bilər. Hərarət 30° -yə qədər endikdə toxumalarda bir sıra patoloji dəyişikliklər yaranır. 25° –dən aşağı düşməsi ilə ölümlə nəticələnir.

Donmalar yerli pozğunluğa görə 4 dərəcəyə bölünür:

I dərəcəli donmada həmin nahiyənin rəngi ağarır (damarlar büzüldüyünə görə) və ağrılar olur.

II dərəcəli isə donmuş nahiyədə isə serozlu maye ilə dolu suluqlar əmələ gəlir.

III dərəcəli isə donmuş nahiyədə dərinin hüceyrələri ölür, suluqlar partlayır və açıq yara əmələ gəlir.

IV dərəcəli nahiyənin bütün toxumaları, sümük və oynaqlar patoloji prosesə tutulurlar.

I və II dərəcəli donmalar da düzgün müalicə aparıldıqda tam sağalma, III dərəcəli donmaların çoxu çapıq (birləşdirici) toxumasının inkişafı ilə nəticələnir. IV dərəcəli

donmalarda (yuxarı və aşağı ətraflarda) həmin nahiyəni kəsib atmaq (amputasiya) lazım gəlir. Donmalar erkən və tam müalicə olunmadıqda bir sıra fəsadlara və ağırlaşmalara səbəb olur (limfadenit, irinli artrit, osteomyelit və s.).

Donmaların müalicəsinə çox erkən başlamaq lazımdır. İlk növbədə onların qan dövrənini 30 – 36⁰ –li su vannalarında masajın köməyiylə fəallaşdırılır. Sonrakı dövrlərdə ölmüş toxumaları aradan götürmək, infeksiya yayılmasının qarşısını almaq, dəri autoplastikası aparmaq, bütün toxumaların ölmüş hissəsini amputasiya etmək və başqa tədbirlər görülməlidir. Donmalar zamanı müalicə bədən tərbiyəsi yanıqlardakı kimi aparılır.

III – IV dərəcəli donmalarda damarların spazması nəticəsində toxumaların oksigenlə təmini pozulur. Yaranmış hipoksiyanı aradan götürmək üçün müalicə bədən tərbiyəsinə başlamaq lazımdır.

Donmalarda sinir, ürək-damar və başqa sistemlərin kəskin pozğunluqlarının nəzərə alaraq, müalicə bədən tərbiyəsinə həmin üzv və sistemlərin xəstəliklərində aparılan müalicə bədən tərbiyəsi formasında aparılması daha çox müsbət nəticə verir.

Ədəbiyyat

1. H.İ.Qasımov., Q.M.Cəvərov. “İdman təbabəti müalicə bədən tərbiyəsi masaj”. Bakı. Mütərcim. 2002
2. H.İ.Qasımov. “İdman təbabəti. Bakı “Təbib” 1992
3. M.Ə.Babayev., A.A.Əliyev., V.H.Quliyev. “İdman təbabəti və gigiyena”. Bakı. 2012
4. Fləнку İ.P. “Osnovi gigiyeni i pitaniya”. “Medicina”. 2005
5. Dembo A.T. “Vraçebny kontrol v sporte” Moskva. “Medicina” 1988

ЛЕЧЕНИЕ ФИЗКУЛЬТУРОЙ ПРИ ОЖОГАХ И ОБМОРОЖЕНИЯХ

Гасанов Этибар Фуруддин оглы, Ализаде Ульви гусейнович

Резюме

При ожоговой болезни активность организма резко ограничивается, и больной длительное время не может двигаться. В этих условиях лечебная физкультура имеет весьма значительную терапевтическую ценность. У больных, регулярно занимающихся лечебной физкультурой, закладывается основа для восстановления физиологического функционирования систем, а также реадaptации организма к физической нагрузке, его устойчивости, быстрого восстановления общей и специфической активности.

Учитывая острые нарушения со стороны нервной, сердечно-сосудистой и других систем при отморожениях, проведение лечебной физкультуры в форме лечебной физкультуры, проводимой при заболеваниях этих органов и систем, дает более положительные результаты.

PHYSICAL TREATMENT FOR BURNS AND FROSTBITE

Gasanov Etibar Furuddin Əlizadə Ülvi Hüseyn oğlu

Summary

In case of burn disease, the body's activity is sharply limited, and the patient cannot move for a long time. In these conditions, therapeutic exercise has a very significant therapeutic value. In patients who regularly engage in therapeutic exercise, the foundation is laid for the restoration of the physiological functioning of systems, as well as the body's readaptation to physical activity, its stability, and the rapid restoration of general and specific activity. Considering the acute disorders of the nervous, cardiovascular and other systems in frostbite, therapeutic exercise in the form of therapeutic exercise, carried out for diseases of these organs and systems, gives more positive results.

Rəyçi: baş müəllim Cabbarov Urfan

Bədən tərbiyəsi və idman kafedrasının 18 sentyabr 2025-ci il tarixli iclasın 8 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 25 sentyabr 2025-ci il